

Liliya Pytlova

Ukraiński Uniwersytet Katolicki, Lwów, Ukraina

GAZOCIĄG NORD STREAM 2 I BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTW EUROPEJSKICH WE WSPÓŁCZESNEJ KARYKATURZE POLITYCZNEJ

Budowa przez Rosję gazociągu Nord Steam 2 stała się wydarzeniem, które budziło kontrowersje, było niejednoznaczne i doniosłe. Projekt ten spowodował rozłam w szeregu państw członkowskich Unii Europejskiej, wywołał ostrą krytykę ze strony USA, postawił pod znakiem zapytania perspektywę co do pełnienia przez Ukrainę roli państwa tranzytowego, stworzył szereg zagrożeń politycznych, gospodarczych i ekologicznych dla całego kontynentu.

Celem niniejszego badania jest analiza procesów odzwierciedlenia problemów budowy gazociągu Nord Stream 2 we współczesnej karykaturze politycznej w kontekście ich wpływów na bezpieczeństwo państw europejskich. Po wstępnym zapoznaniu się z artykułami na stronach internetowych stwierdzono, że ten temat nie stanowi przedmiotu szczególnego zainteresowania europejskich rysowników karykaturzystów. Przy badaniu celowo nie brano pod uwagę rysunki umieszczane na rosyjskich stronach internetowych z powodu wysokiego poziomu ich zaangażowania politycznego oraz często obraźliwą i poniżającą godność czytelników treść.

Do analizy wybrane zostały polityczne karykatury umieszczane na dwóch portalach internetowych. Dostępny w trzydziestu wersjach języ-

kowych portal niemieckiej państwowej stacji radiowej oraz kanału telewizyjnego Deutsche Welle proponuje swoim liczным słuchaczom i widzom wiadomości, artykuły analityczne, różnorodne analizy, filmy, komentarze i reportaże z Niemiec i Europy. Jego audytorium na całym świecie wynosi 160 mln osób¹. Na stronie internetowej międzynarodowej pozarządowej organizacji radiowej, finansowanej przez Kongres USA, Radio Wolna Europa/Radio Swoboda proponuje swoim słuchaczom w 22 krajach informacje w 26 językach, mające na celu wspieranie rozwoju instytucji demokratycznych i gospodarki rynkowej, przeciwdziałanie nienawiści na tle etnicznym i religijnym, zapewnienie wolności mediów. Wg oficjalnych danych statystycznych w 2018 r. portal internetowy Radio Swoboda liczył ok. 508 mln unikalnych użytkowników². Wybór tych dwóch portali internetowych uwarunkowany był dwoma czynnikami. Po pierwsze, zarówno jeden, jak i drugi portal przestrzega zasad niezależnego dziennikarstwa, wyróżnia ich profesjonalizm i obiektywizm w wyświetlaniu międzynarodowych oraz regionalnych wydarzeń i problemów. Po drugie, portale te mają setki milionów użytkowników w wielu państwach świata.

Badanie sposobów reprezentacji wyobrażeń o skutkach budowy gazuociągu Nord Stream 2 dla bezpieczeństwa krajów europejskich w karykaturach rozmieszczonych na wspomnianych wyżej stronach internetowych przeprowadzone zostało w oparciu o zasadę chronologiczną, karykatury rozpatrywane były w kontekście odpowiednich wydarzeń politycznych i publikowanych materiałów informacyjnych.

Budowa *Nord Stream 2* jest realizowana przez Gazprom S.A., który jest największą spółką Federacji Rosyjskiej oraz jednym z największych światowych wydobywców gazu ziemnego. Gazprom został założony w 1993 r. zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta FR na podstawie już istniejącego koncernu państwowego o tej samej nazwie. 50% kapitału zakładowego Gazpromu należy do państwa. W 2019 r. kapitalizacja Gazpromu wyniosła 55,8 mld USD³. Gazprom jest eksporterem-monopolistą gazu ziemnego

¹ *Who we are?*, <https://www.dw.com/en/about-dw/profile/s-30688>.

² *About Us*, <https://pressroom.rferl.org/about-us>.

³ *Gazprom PAO (GAZPMM)*, <https://www.reuters.com/finance/stocks/overview/GAZPMM>.

na rynki poza granicami Rosji, jest posiadaczem najdłuższego systemu gazociągów, zapewnia ok. 1/3 wszystkich dostaw gazu ziemnego do krajów Europy Zachodniej. Głównymi nabywcami gazu z Rosji są Niemcy, Włochy, Turcja i Francja. Wymienione wyżej wskaźniki dają Rosji możliwość wykorzystania czynnika energetycznego (gazowego) jako jednego z funkcjonalnych kierunków jej dyplomacji. Odgrywa on ważną rolę w zapewnieniu politycznych i gospodarczych interesów Federacji Rosyjskiej oraz jest czynnikiem politycznego wpływu i presji na państwa, zapewniające tranzyt oraz kraje będące importerami gazu rosyjskiego.

Rosja nie zawsze kieruje się ekonomiczną rentownością projektów gazowych, zwracając przede wszystkim uwagę na ich sensowność polityczną. Świadczy o tym historia budowy gazociągu Południowego (wstrzymana w 2014 r.) oraz gazociągu Turecki Potok (wstrzymana pod koniec 2015 r., ale wznowiona w lecie 2016 r.). Dążenia prezydenta Federacji Rosyjskiej za wszelką cenę ułożyć gazociągi prowadzące do państw europejskich zostały trafnie przekazane w karykaturze pt. „Rosyjski gazotwórca”⁴ (rys. 1) autorstwa Sergeya Elkina⁵. Pojedyncze przemówienie W. Putina, wygłoszone w Atenach w maju 2016 roku oraz gotowość wybaczenia Turcji zestrzelenia rosyjskiego bombowca podczas operacji wojskowej w Syrii są potwierdzeniem na to, jak ważne są dla niego gazowe czynniki wpływu na Europę. Na rysunku W. Putin przedstawiony jest w postaci Hermesa, stojącego na skraju rury gazowej. Wiadomo, że w mitologii greckiej Hermes był nie tylko Bogiem – patronem handlu, ale również uosobieniem sprytności, oszustwa i kradzieży. Na rurze, z kolei, skreślono napisy „Południowy” i „Turecki” i zostawiono tylko napis „przynajmniej jakiś potok” – na tym polegał prawdziwy cel W. Putina.

Pomysł budowy gazociągu Nord Stream 2 zrodził się w 2012 r., gdy Gazprom oraz pięć najpotężniejszych firm chemicznych i energetycznych

⁴ S. Elkin, *Putin w Atenach lub rosyjski gazotwórca*. 27.05.2016, <https://p.dw.com/p/1IvKQ>.

⁵ Elkin Sergey (urodzony w 1962 r.), rosyjski rysownik, zwycięzca międzynarodowych konkursów rysunkowych, rysuje codzienne rysunki polityczne dla Deutsche Welle i Radio Swoboda.

z Niemiec, Francji, Austrii, Wielkiej Brytanii i Holandii (BASF, Uniper, ENGIE, OMV i Shell) podjęły zasadniczą decyzję o jego budowie. W 2017 r. państwa jako współzałożyciele gazociągu Nord Stream podpisały umowę o finansowaniu procesu, mającego na celu zwiększenie mocy gazociągu – rozpoczął się etap aktywnej budowy gazociągu Nord Stream 2. Mocy projektowe dwóch odnóg danego gazociągu stanowiły 55 mld m³, czyli całkowita moc istniejącego gazociągu Nord Stream będzie stanowiła 110 mld m³ rocznie. We wrześniu 2018 r. rozpoczęło się układanie rurociągu na dnie Morza Bałtyckiego. Całkowite oddanie jego do eksploatacji zaplanowane zostało na koniec 2019 r.⁶ Głównym lobbystą budowy gazociągu Nord Stream są Niemcy, będące największym w świecie importerem rosyjskiego gazu. W 2018 r. Gazprom ustanowił nowy rekord na dostawy gazu do kraju – 58,5 mld m³. Według stanu na czerwiec 2019 r. na dnie Morza Bałtyckiego ułożono 1450 km gazociągu Nord Stream 2, co stanowi ok. 50% jego ogólnej długości⁷.

Zgodę na ułożenie *Nord Stream 2* wydały Niemcy oraz Finlandia i Szwecja, natomiast Dania tego projektu nie poparła. Rządy Ukrainy, Polski, Węgier, Mołdawii, Rumunii, Czech, Słowacji, Łotwy, Litwy i Estonii niejednokrotnie deklarowały, że nowy gazociąg zagraża bezpieczeństwu energetycznemu ich państw i Europy w całości.

Jednym z głównych i najbardziej konsekwentnych oponentów wobec projektu budowy *Nord Stream 2* jest Polska. Jeszcze w grudniu 2015 r. przewodniczący Rady Europejskiej Donald Tusk powiedział, że nowy gazociąg zwiększa zależność państw Europy od Rosji, że ten projekt nie spełnia przepisów energetycznych Unii Europejskiej oraz osłabi pozycję Ukrainy jako państwa tranzytowego⁸.

Agata Łoskot-Strachota, będąca analitykiem ds. polityki energetycznej Ośrodka Studiów Wschodnich, w 2015 r. zauważyła, że pomimo całej

⁶ Газопровод «Северный поток-2» // <http://www.gazprom.ru/projects/nord-stream2/>.

⁷ Правление «Газпрома» рассмотрело ход реализации проектов «Северный поток – 2» и «Турецкий поток». 19.06.2019, <http://www.gazprom.ru/press/news/2019/june/article482846/>.

⁸ Tusk: *Nord Stream II doesn't help*, 18.12.2015, <https://euobserver.com/energy/131605>.

atrakcyjności gazociągu Nord Stream 2 dla Europy, wszystkie jego zalety dla ostatniej zostaną zrealizowane tylko na krótką metę. W przyszłości gazociąg będzie tylko zwiększał możliwości nadmiernego wpływu Rosji na europejski rynek gazu, podważał cele polityczne Unii Energetycznej oraz hamował proces realizacji jednolitej polityki zagranicznej UE wobec Rosji i Ukrainy⁹. Zdaniem Agaty Łoskot-Strachoty (2017 r.) w przypadku realizacji projektu Gazpromu, Ukraina ucierpi jako pierwsza, gdyż straci jedno z wielkich źródeł dochodu. Z innej strony jej pozycja w negocjacjach z Rosją będzie jeszcze słabsza. Jeżeli zostanie zamknięty ukraiński korytarz transportowy, zmniejszy się poziom europejskiego bezpieczeństwa dostaw energii, ponieważ dróg przepływu gazu do UE będzie jeszcze mniej¹⁰.

Początek realizacji projektu gazociągu Nord Stream 2 od razu zrodził sprzeczności i niezgodę we wspólnocie europejskiej. Wielu polityków i ekspertów zarówno na Ukrainie, jak i w Brukseli traktowało Nord Stream 2 jako narzędzie presji na Ukrainę i UE np. członek niemieckiej partii Sojusz 90/Zieloni, poseł do Parlamentu Europejskiego oraz współprzewodniczący (wspólnie z D. Cohn-Benditem) klubu parlamentarnego Zielonych/Wolnego Sojuszu Europejskiego Rebecca Harms powiedziała, że Nord Stream 2 oraz inne wielkie gazociągi rosyjskie są sprzeczne z zasadami niepodległości, większej dywersyfikacji, bezpieczeństwa energetycznego i ogólnej idei Europejskiej Unii Energetycznej. Wicemarszałek Sejmu Litwy (będący przedstawicielem Związku Liberałów i Centrum), poseł do Parlamentu Europejskiego Petras Auštrevičius zwraca uwagę na rozpowszechnianie haniebnego zjawiska *schröderizmu*, polegającego na tym, że byli europejscy politycy, którym płaci *Gazprom* oraz inne rosyjskie instytucje czy struktury państwowe, działają przeciwko solidarności europejskiej. Ten projekt również sprawia, że UE staje się partnerem W. Putina w czynionej przez niego presji na Ukrainę.

⁹ A. Loskot-Strachota, *The case against Nord Stream 2*. November 23, 2015, <https://energypost.eu/case-nord-stream-2/>.

¹⁰ В. Еремица, «Проект-убийца»: «Северный поток-2» как новое оружие давления на Украину и ЕС. 01.02.2017, <https://ru.krymr.com/a/28273181.html>.

Fakt, że niektórzy niemieccy urzędnicy nadal aktywnie bronią idei gazociągu Nord Stream 2 wykładowca geoeconomii na Uniwersytecie w Leiden, analityk strategii energetycznych w Haskim Centrum Studiów Strategicznych oraz w Sztapie Połączonych Sił Zbrojnych NATO w Europie Sijbren de Jong wyjaśnia tym, że oni nie są w stanie założyć, że Rosja może wykorzystywać swój system przesyłowy gazu jako geopolityczne narzędzie do presji politycznej i ekonomicznej na Niemcy. Jeśli nigdy dotąd czegoś podobnego się nie zdarzyło, wcale nie oznacza, że nie zdarzy się to w najbliższym czasie – zauważył analityk.

Claude Turmes, który jest europosełem z Luksemburgu i zajmuje się polityką energetyczno-klimatyczną jest przekonany, że Nord Stream 2 doprowadzi do destabilizacji Unii Energetycznej, więc apeluje o większą solidarność Wschodu i Zachodu w zakresie dostaw gazu ziemnego i zmniejszenia zapotrzebowania na niego¹¹.

Na rysunku autorstwa Jewheniji Olijnyk¹², zamieszczonym na portalu Krym.-Realia, który jest projektem Radia Swoboda, realizowanym od 2014 r. zaraz po aneksji Krymu przez Federację Rosyjską, akcentuje się uwagę na tym, że „zimna wojna” między Wschodem a Zachodem trwa do dziś (rys. 2). Budowa Nord Stream 2 traktowana jest jako próba przebicia się W. Putina przez żelazną kurtynę oddzielającą Rosję od Zachodu – robi on dziurę w ścianie, zwieńczoną u góry drutem kolczastym. Za jej pomocą Rosja oddzieliła się od wspólnoty międzynarodowej, lekceważąc zasady powojennego systemu relacji międzynarodowych i prawa. Poparcie przez Europę projektu Nord Stream 2 jest korzystne dla W. Putinowi i oznacza tolerowanie jego polityki, w tym również agresji na Ukrainę¹³.

¹¹ В. Еремица, «Проект-убийца»: «Северный поток-2» как новое оружие давления на Украину и ЕС. 01.02.2017, <https://ru.krymr.com/a/28273181.html>.

¹² Yewgeniya Olijnyk – dziennikarz i rysownik, ekspert w *Media Development Foundation* (organizacja publiczna utworzona przez dziennikarzy ukraińskiej anglojęzycznej gazety „KyivPost” w celu poprawy sytuacji w ukraińskim dziennikarstwie), współredaktor czasopisma internetowego poświęconego współczesnej kulturze „Korydor”, współpracuje z Radio Swoboda od 2011 r.

¹³ *Karykatura Yewgeniyi Olijnyk*, 01.02.2017, <https://ru.krymr.com/a/28273181.html>
Copyright © 2018 RFE/RL, Inc. Przedruk za zgodą Radio Free Europe/Radio Swoboda.

W dniu 11 marca 2018 r. przewodniczący parlamentów Polski, Litwy, Łotwy, Estonii i Ukrainy zwrócili się do głów państw europejskich z listem otwartym, w którym podkreślili, że *Gazociąg Nord Stream 2* jest nie tylko projektem komercyjnym, lecz także narzędziem polityki Kremla wobec Europy. Zdaniem autorów listu nowy gazociąg nie będzie sprzyjał dywersyfikacji źródeł dostaw gazu do Europy, ale będzie zwiększał ich zależność w tej kwestii od Rosji. Bezpieczeństwo energetyczne jest istotnym elementem rozwoju zamożnej i kwitnącej Europy, ponieważ gwarancją sukcesu są zasady zdrowej konkurencji i wolnego handlu. Nord Stream należy rozpatrywać w szerszym kontekście prowadzonych dzisiaj przez Rosję wojny informacyjnej i agresji wojskowej. Przedstawiciele pięciu państw wezwali kraje europejskie do ograniczenia możliwości Rosji co do prowadzenia agresywnych działań oraz budowy gazociągu Nord Stream zgodnie z normami i zasadami europejskiego prawa energetycznego. Głównym celem UE i USA powinno stać się zapewnienie bezpiecznej, dostępnej i czystej pod względem ekologicznym energii dla każdego obywatela¹⁴.

Możliwości politycznej instrumentalizacji Gazpromu zostały trafnie przedstawione przez S. Elkina w jego karykaturze, narysowanej z okazji 25-lecia powstania koncernu¹⁵ (rys. 3). Na rysunku W. Putin osiodłał i pogania zięjącego ogniem smoka w postaci rury gazowej z napisem Gazprom. Tytuł karykatury – „Gazprom – oswojony przez Putina potwór” – mówi sam za siebie. Po pierwsze, rosyjski koncern nazwano monstrum czyli potworem, straszidłem, upiorem. W mitologii europejskiej symbolizuje on chaos, zakłócenie normalnego biegu rzeczy, ustalonego porządku, niesie ze sobą śmiertelne zagrożenie dla ludzkości. Po drugie, wyraz „oswojony” wskazuje na to, że proces otwierania zaworu gazowego jest kontrolowany przez rosyjskiego prezydenta, a więc ostatni może go zamknąć, kiedy tylko zechce. Niebezpieczeństwo tkwi nie tyle w smoku, ile w W. Putinie i zaworze, gdyż właśnie od nich będzie zależało bezpieczeństwo energetyczne wszystkich państw-nabywców błękitnego paliwa.

¹⁴ *Open Letter to presidents of Parliaments of European states, 11 March 2018*, <https://rada.gov.ua/news/Top-novyna/155258.html>.

¹⁵ S. Elkin, *Gazprom – oswojony przez Putina potwór, 16.02.2018*, <https://p.dw.com/p/2soMx>.

Zagrożenia dla Europy polegają nie tylko na wykorzystaniu przez Rosję dyplomacji gazowej jako dźwigni nacisku na UE. Prezes Ośrodka Globalistyki „Strategia XXI” Mychajło Honczar jest przekonany, że wraz z gazem do Europy trafia korupcja, związana z machinacjami gazowymi, co, z kolei, negatywnie wpływa na efektywną działalność struktur europejskich i powoduje, że UE zaczyna rozkładać się od środka¹⁶.

W swoim czasie z powodu istnienia potężnego prorosyjskiego lobby zaniechano dochodzenie, prowadzone przez Komisję Europejską w sprawie działalności Gazpromu, niezgodnej z prawem energetycznym UE. Po podjęciu na nowo dochodzenia przez nowy skład Komisji Europejskiej w 2018 r. zostały opublikowane wyniki, które wykazały, że Gazprom ustala różne ceny i warunki umów w UE w celu segmentacji europejskiego rynku gazu oraz wywierania politycznego wpływu na państwa Europy Wschodniej. Okazało się, że Niemcy kupowały gaz w bardziej atrakcyjniej cenie, niż ich wschodni sąsiedzi¹⁷, a niektórzy urzędnicy z Komisji Europejskiej gotowi byli zrobić wyjątek dla rosyjskiego monopolisty i nie stosować wobec niego kar za naruszenie zasad antymonopolowych, które mogłyby kosztować Gazpromowi ok. 10% obrotu rocznie¹⁸. Polski polityk i urzędnik państwowy, członek Parlamentu Europejskiego od 2004 r. Jacek Saryusz-Wolski aktywnie rozprzestrzeniał informacje o dochodzeniu KE. On zdecydowanie występował przeciwko wzmocnienia pozycji Gazpromu w UE twierdząc, że porozumienie między Komisją Europejską i Gazpromem jest przykładem stosowania podwójnych standardów: surowych wobec firm amerykańskich (Microsoft, Apple, Google) i miękkich wobec rosyjskich¹⁹.

¹⁶ Е. Солонина, «Північний потік-2»: посадовці ЄС – у змові з «Газпромом»? 18.04.2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29173358.html>.

¹⁷ Е. Солонина, «Північний потік-2»: посадовці ЄС – у змові з «Газпромом»? 18.04.2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29173358.html>.

¹⁸ Foo Yun Chee, Alissa de Carbonnel. *Exclusive: Gazprom set to gain EU antitrust approval with concessions – sources*. April 3, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-eu-gazprom-antitrust-exclusive/exclusive-gazprom-set-to-gain-eu-antitrust-approval-with-concessions-sources-idUSKCN1HA1V4>.

¹⁹ Е. Солонина, «Північний потік-2»: посадовці ЄС – у змові з «Газпромом»? 18.04.2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29173358.html>.

Zagrożenia dla UE w świetle opublikowanych przez Komisję Europejską materiałów przedstawione zostały w karykaturze autorstwa znanego ukraińskiego grafika Ołeksija Kustowskiego²⁰. Na rysunku²¹ W. Putin robi uśpionej Europie z logo UE na piersiach zastrzyk dożylny, wykorzystując do tego celu strzykawkę z napisem Nord Stream 2 (rys. 4). Rosyjski prezydent mocno chwycił za rękę Europę i założył opaskę uciskową w postaci gazociągu Nord Stream 2. Uzależniona i otumaniona narkotykami (gazem) Europa zostawia za swoimi plecami bezbronne kraje, symbolicznie oznaczone wieżą Eiffla i Krzywą Wieżą w Pizie, Bramą Brandenburską i Big Benem. Natomiast na tle Kremla w Moskwie znajduje się cały arsenał rosyjskiego uzbrojenia: samoloty, czołgi, pociski manewrujące. Autor karykatury jeszcze raz akcentuje uwagę na tym, że broń wojskowa i Nord Stream 2 są elementami wojny hybrydowej, prowadzonej przez Rosję przeciwko Ukrainie i Europie. Z drugiej strony, ten element rysunku O. Kustowskiego można interpretować jako wojskowe zagrożenie dla Europy, gdyż w ślad za gazem do Europy mogą wjechać rosyjskie czołgi. Za pomocą danego rysunku satyrycznego jego autor chciał również wskazać na istniejącą zależność od rosyjskiego gazu oraz na możliwość zakażenia się poprzez tzw. zainfekowaną gazową igłę innymi niebezpiecznymi chorobami, np. wirusem korupcji.

28 maja 2018 r. premier Polski Mateusz Morawiecki na sesji plenarnej Zgromadzenia Parlamentarnego NATO w Warszawie wprost powiedział, że gazociąg Nord Stream 2 jest nową bronią hybrydową Kremla, skierowaną przeciwko NATO i UE. „Gazociąg Nord Stream 2 jest trującą pigułką bezpieczeństwa europejskiego, która może spowodować daleko idące konsekwencje geopolityczne” – dodał M. Morawiecki. Przypominał on wszystkim, że Nord Stream 1 pozwolił Rosji zebrać środki na

²⁰ Kustovskyy Oleksiy (ur. 1971 r.), członek Stowarzyszenia rysowników i Narodowego Związku Dziennikarzy Ukrainy, laureat ukraińskich i międzynarodowych konkursów rysunkowych, szef działu ilustracji rządowej gazety „Hołos Ukrainy”, autor licznych karykatur dla Radia Swoboda.

²¹ Karykatura Oleksiya Kustovskiego, kwiecień 2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29173358.html> Copyright © 2018 RFE/RL, Inc., Przedruk za zgodą Radio Free Europe/Radio Swoboda.

modernizację sił zbrojnych, które po dwóch latach zostały wykorzystane w agresji wojskowej przeciwko Gruzji, a później – w aneksji Krymu i agresji przeciwko Ukrainie²². Stosunek państw do budowy Nord Stream 2 ma także wymiar moralny: kupując od Rosji surowce energetyczne Europejczycy stają się nie tylko sojusznikami, lecz także finansowymi sponsorami krwawych awantur Moskwy. Państwa UE narażają się na niebezpieczeństwo, gdyż mogą zostać wciągnięte do przestrzeni euroazjatyckiej, kontrolowanej przez Federację Rosyjską²³.

Sytuacja energetyczna w Europie jest ważnym czynnikiem polityki prowadzonej przez USA wobec państw UE i Rosji. Rewolucja łupkowa, która miała miejsce na początku XXI w. i polegała na wdrożeniu do eksploatacji przemysłowej nowoczesnych technologii wydobywania ropy naftowej i gazu ze skał osadowych, nie tylko znacznie obniżyła energetyczną zależność USA od bliskowschodniego rynku węgłowodorów, lecz także spowodowała, że kraj stał się jednym ze światowych liderów tych zasobów. Według danych brytyjskiego międzynarodowego przedsiębiorstwa petrochemicznego *Beyond Petroleum* (do 2001 r. – British Petroleum), zaczynając od 2009 r. i wg stanu na 2017 r. Stany Zjednoczone są największym na świecie producentem gazu ziemnego. W latach 2007–2017 jego wydobycie w kraju wzrosło o prawie 50% – do 734,5 mln m³. Natomiast poziom wydobycia gazu w Federacji Rosyjskiej w tym samym okresie prawie się nie zmienił: 601,6 mln m³ w 2007 r., 635,6 – w 2017 r.²⁴

Taka sytuacja spowodowała znaczny spadek cen gazu ziemnego w USA i na rynkach światowych. Według danych Energy Intelligence Group, Natural Gas Week, ceny gazu w USA spadły – z 8,85 USD w 2008 r. do 2,96 USD w 2017 r. za 1 mln Btu. Wg danych German Federal Office of

²² «Nord Stream2 to zatruta pigułka europejskiego bezpieczeństwa», <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-05-28/rozpoczelo-sie-posiedzenie-plenarne-zgromadzenia-parlamentarnego-nato/>.

²³ В. Каспрук, «Північний потік-2» – «Троянський газопровід» Росії, 03.06.2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29268216.html>.

²⁴ BP *Statistical Review of World Energy 2018, 67th edition*, p. 28, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-natural-gas.pdf>.

Economics and Export Control (BAFA), w tym samym okresie importowe ceny gazu dla Niemiec spadły z 11,60 USD do 5,62 USD za 1 mln Btu²⁵.

W wymiarze geopolitycznym i bezpieczeństwa rewolucja łupkowa jest ważna nie tyle pod względem istnienia wielkich złóż tego gazu w świecie, ile tym, że zlokalizowane są one w miarę równomiernie, w odróżnieniu od tradycyjnych złóż gazu ziemnego: okazuje się, że kraje, które nie mogły się pochwalić zasobami węglowodorów, nagle odnajdują u siebie wielkie złoża gazu łupkowego. Na przykład, zasoby Polski stanowią 5,3 tln m³, co stawia ją pod tym względem na drugim miejscu w Europie po Rosji (na trzecim miejscu jest Francja, na czwartym – Norwegia, na piątym – Ukraina <0,4 tln m³>)²⁶. Równomierna lokalizacja zasobów gazu łupkowego spowodowała jego znaczący potencjał geopolityczny, dlatego USA postrzegają rewolucję łupkową jako kluczowy czynnik wzmocnienia światowego bezpieczeństwa energetycznego i stawiają na jego powtórzeniu w zainteresowanych krajach poprzez interakcję z amerykańskimi właściwymi instytucjami państwowymi i firmami. Głównym partnerem Stanów Zjednoczonych w tym kierunku stały się Chiny, a od 2009 r. rewolucja łupkowa stała się jednym z podstawowych tematów dialogu między USA i UE. W 2011 r. globalna inicjatywa na rzecz gazu łupkowego, podjęta przez Departament Stanu została przekształcona w Program wsparcia technicznego w zakresie wydobycia gazu z niekonwencjonalnych źródeł²⁷.

Z rewolucją łupkową w Stanach Zjednoczonych jest ściśle powiązany proces globalizacji rynków gazu ziemnego, ich podziału oraz zmiany zasad gry na nich. Chociaż Europa otrzymuje gaz zarówno z Norwegii, jak i z Algierii oraz z państw Bliskiego Wschodu, tylko początek dostaw

²⁵ Ibidem, p. 33.

²⁶ *World Shale Gas Resources: An Initial Assessment of 14 Regions Outside of the United States, Plus Comprehensive Coverage of Hydraulic Fracturing, Fracking, Environmental Risks. April 29, 2011*, p. 4, <https://www.eia.gov/analysis/studies/worldshalegas/archive/2011/pdf/fullreport.pdf>.

²⁷ А.В. Шаду́рский, *Сланцевая революция и новые правила игры: есть ли угроза российскому энергетическим позициям в Европе*, „Индекс Безопасности” 2014, №4 (111), с. 94, <http://www.pircenter.org/media/content/files/13/14219245000.pdf>.

amerykańskiego skroplonego gazu ziemnego do UE w 2016 r. stał się poważnym zagrożeniem dla monopolu rosyjskiego Gazpromu. Jak prognozuje Międzynarodowa Agencja Energetyczna (*International Energy Agency*), do 2025 r. USA staną się największym na świecie eksporterem gazu płynnego²⁸. Kupując go, Unia Europejska będzie mogła korzystać z najnowszych i najbardziej efektywnych technologii importu, które nie są związane z tradycyjnymi gazociągami. W ciągu ostatniego dziesięciolecia w państwach UE budowano specjalne terminale przeznaczone do przyjmowania i regazyfikacji skroplonego gazu ziemnego (LNG-terminale). Na przykład w 2016 r. został oddany do eksploatacji przemysłowej wielki terminal w porcie w Świnoujściu o mocy 5 mld m³ gazu rocznie, co pokrywa około jednej trzeciej potrzeb rocznych kraju. Najpierw w terminale przyjmowano gaz dostarczany z Kataru i Norwegii, a od 2017 r. – ze Stanów Zjednoczonych.

W takich warunkach konkurencja między Federacją Rosyjską a USA na rynku gazu w Europie nadal rośnie. Walka, która toczy się wokół projektu gazociąg Nord Stream 2 jest dowodem istniejącej rywalizacji. Zaniepokojenie Stanów Zjednoczonych wywołuje perspektywa zbliżenia Niemiec i Rosji. Amerykański politolog George Friedman, będący założycielem think tanku Stratfor i prezesem instytutu Geopolitical Futures, jeszcze w 2014 r. w swoim artykule pt. *Tereny pograniczne: nowy pejzaż strategiczny* pisał o „cichym romansie” między tymi państwami. Pod względem gospodarczym one uzupełniają się nawzajem: Rosja eksportuje surowce, Niemcy – technologie. Na tym i na wspólnym oporze presji ze strony USA polega dzisiaj logika ich wzajemnych relacji. Dla państw Europy Wschodniej i państw nadbałtyckich zbliżenie Rosji i Niemiec może stać się koszmarem geopolitycznym. Wszyscy dobrze pamiętają, czym w 1939 r. skończył się ostatni sojusz niemiecko-radziecki. Zdaniem G. Friedmana, połączenie technologii UE z zasobami naturalnymi Rosji jest jedyną siłą, która potrafi rzucić wezwanie amerykańskiej supremacji. Sposobem, by temu zapobiec może stać się odrodzenie idei

²⁸ *World Energy Outlook 2018. Executive Summary*, <https://webstore.iea.org/download/summary/190?fileName=English-WEO-2018-ES.pdf>.

Międzymorza/*Intermarium*, wysuwanej swego czasu przez J. Piłsudskiego – polegała ona na utworzeniu federacji państw Europy Środkowej i Europy Wschodniej, których obszar znajdował się między morzami Bałtyckim i Czarnym. Jego podstawę miały tworzyć Polska, Słowacja, Węgry, Rumunia i, ewentualnie, Bułgaria. *Intermarium* zablokuje Rosjan i odłączy ich od Niemców²⁹.

Osobliwość sytuacji gazowej w Niemczech oraz relacji z USA w tym zakresie polega na tym, że w chwili obecnej kraj nie posiada żadnego LNG-terminalu, co ogranicza możliwości importu przez niego skroplonego gazu ziemnego. Dopiero w 2019 r. zaczęto rozpatrywać projekty budowy takiego zakładu w Wilhelmshavenie lub w miasteczku Stade (miejscowości położone są w kraju związkowym Dolina Saksonia) czy w mieście Brunsbüttel, które leży przy ujściu rzeki Łaby (kraj związkowy Szlezwik-Holsztyn). Ostatnia lokalizacja jest rozpatrywana jako najbardziej korzystna, gdyż w pobliżu znajduje się Kanał Kiloński, którym w przyszłości skroplony gaz mógłby trafiać do regionu bałtyckiego. W taki sposób Niemcy będą mogli zapewnić sobie dywersyfikację źródeł dostaw gazu i kupować nie tylko amerykański czy katarski skroplony gaz ziemny, lecz także skroplony gaz z Australii, Malezji, Indonezji, Algierii, Norwegii etc.³⁰

Jednak zaprojektowana przepustowość, czyli moc regazyfikacyjna przyszłego terminalu będzie stanowiła 8 mld m³ rocznie, więc nie będzie stanowiła poważnej konkurencji dla rosyjskiego gazu: łączna moc przesyłowa dwóch nitek pierwszego gazociągu Nord Stream, który powstał w latach 2011–2012 wyniosła 55 mld m³.

Stany Zjednoczone niejednokrotnie oświadczały, że dążą do zachowania energetycznej niezależności Europy oraz do dywersyfikacji jej sektora energetycznego. W maju 2018 r. przedstawicielka Departamentu Stanu USA Sandra Oudkirk powiedziała, że Stany Zjednoczone są prze-

²⁹ G. Friedmann, *Geopolitical Journey, Part 2: Borderlands*, Jun 3, 2014, <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitical-journey-part-2-borderlands>.

³⁰ *СПГ-терминал в Германии – угроза для газа из России? 09.04.2019*, <https://p.dw.com/p/3GWaE>.

ciwne budowie *Nord Stream 2* jeszcze dlatego, że podzieli on Europę oraz będzie rodził obawy z wojskowego punktu widzenia, gdyż może zostać wykorzystany przez Rosję dla montowania urządzeń do podsłuchu i kontroli ruchu okrętów i statków na Bałtyku³¹.

W lipcu 2018 r. podczas dwustronnego spotkania z sekretarzem generalnym NATO Jensem Stoltenbergiem w ramach szczytu organizacji w Brukseli, prezydent Stanów Zjednoczonych Donald Trump powiedział, że Rosja podpisując z Niemcami wielkie porozumienie w sprawie dostaw ropy i gazu, kontroluje ostatnie poprzez zasoby energetyczne. D. Trump nazwał Niemcy „zakładnikami Rosji”, zauważając że USA wydają miliardy dolarów na obronę RFN, podczas gdy Niemcy płacą miliardy dolarów Rosji. Po raz kolejny D. Trump nazwał projekt budowy gazociągu *Nord Stream 2* nie do przyjęcia³².

Karykaturzysta S. Elkin potraktował przemówienie prezydenta D. Trumpa podczas szczytu NATO jako histerię. Na karykaturze jego autorstwa D. Trump woła o wzięciu zakładników, natomiast prezydent W. Putin, pociągnawszy do siebie A. Merkel za pomocą węża do butli gazowej z napisem „Gazociąg *Nord Stream 2*” stara się założyć na nią maskę przeciwigazową³³ (rys. 5).

Zakończenie budowy *Nord Stream 2* i ewentualne zakończenie tranzytu gazu przez Ukrainę spowodują zwiększenie zagrożenia militarnego w tym również dla Ukrainy. Wg danych sprawozdań finansowych Naftogazu Ukrainy, w 2018 r. przychody z tranzytu rosyjskiego gazu do Europy wyniosły powyżej 72 mld UAH³⁴. Brak tego źródła przychodów znacznie utrudni utrzymanie SZ Ukrainy, a z drugiej strony – zwiększy prawdopodobieństwo wielkoskalowej agresji rosyjskiej. Wzrośnie potencjalne

³¹ W. Wilkes, *U.S. Warns Sanctions Possible If Nord Stream 2 Pipe Proceeds*, 17.05.2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-05-17/u-s-warns-sanctions-possible-if-nord-stream-2-pipe-proceeds>.

³² *Трамп: Німеччина є заручницею Росії*, 11.07.2018, <https://p.dw.com/p/31FсA>.

³³ S. Elkin, *Zakładniczka North Stream*, 12.07.2018, <https://p.dw.com/p/31MIH>.

³⁴ *Акціонерне товариство „Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»*. *Окрема фінансова звітність станом на та за рік, що закінчився 31 грудня 2018 року*, с. 30, <http://www.naftogaz.com/files/Zvity/2018-Naftogaz-separate-financial-statements-UKR-with-AR.pdf>.

zagrożenie militarne i dla pozostałych państw europejskich, ponieważ działania wojenne będą się toczyły w bezpośredniej bliskości od Polski, Słowacji, Węgier i Rumunii³⁵.

W politycznej karykaturze O. Kustowskiego pt. „Attention Danger Russia” z lutego 2019 r. jej autor skupia się na niebezpieczeństwie, które niesie z sobą gazociąg Nord Stream 2³⁶ (rys. 6). Centralne miejsce na rysunku zajmuje niewiarygodny potwór, który się porusza w kierunku zachodnim na tle flagi UE. Funkcję tułowia pełni rura gazociągu Nord Stream 2, a na twarzy potwora zamiast nosa jest ogromny hak, na którym wisi tabliczka z napisem „Uwaga, niebezpieczeństwo! Rosja”. Istniejące zagrożenie dodatkowo podkreśla symbol składający się z ludzkiej czaski i dwóch skrzyżowanych ze sobą kości pod nią, który od dawna wykorzystywany jest jako symbol niebezpieczeństwa, śmierci i piractwa. Tabliczka namalowana jest w kolorze żółtym, który również jest ostrzeżeniem o niebezpieczeństwie. Potwór może być traktowany także jako ręka, która ciągnie się do Europy. Hak, z kolei, wywołuje skojarzenie z fikcyjną postacią James’a Hooaka, który był kapitanem pirackiego okrętu „Wesoły Roger”. Ta postać literacka stworzona została przez Jamesa Barrie i pojawia się w jego powieści *Przygody Piotrusia Pana*. Wiadomo, że James Hook był bardzo arogancki i swoim wyglądem budził postrach zarówno u swoich wrogów, jak i załogi okrętu. W obu przypadkach potwór jest uosobieniem prezydenta FR W. Putina, czego wyraźnym potwierdzeniem jest kapelusz (przypominający czy to kapelusz pirata czy Napoleona) z odpowiednim napisem i symbolem „Totenkopf”. Podwójne wykorzystanie jego postaci w karykaturze ma na celu zwrócenie uwagi na niebezpieczeństwo, które niesie Nord Stream 2 oraz polityka energetyczna W. Putina w całości.

³⁵ А. Коболев, «Маршрут для повноцінної воєнної операції». Голова «Нафтогазу» про «Північний потік-2» і відносини з Росією, 20.02.2019, <https://www.radiosvoboda.org/a/naftohaz-kobolev-pivnichnyj-potik-2/29781079.html>.

³⁶ Karykatura Oleksyi Kustovskiego, Luty 2019, <https://www.radiosvoboda.org/a/29487428.html> Copyright © 2019 RFE/RL, Inc., Przedruk za zgodą Radio Free Europe/ Radio Swoboda.

Na polityczną przynależność potwora „Gazociąg Nord Stream 2” wskazują flaga i godło Federacji Rosyjskiej, a także napis Gazprom. Rura kończy się potężnym zaworem, który symbolizuje władze Rosji oraz prezydenta W. Putina, który w każdej chwili może go odkręcić czy zakręcić, co stwarza niebezpieczeństwo dla państw europejskich.

Na karykaturze jest bezpośrednio wskazywanie na to, że gazociąg Nord Stream 2 jest elementem wojny hybrydowej, prowadzonej przez Rosję przeciwko UE. Element wojskowy nie jest wykorzystywany, jednak eksport gazu, biorąc pod uwagę obecną sytuację polityczną w Europie, nie jest już tylko elementem dyplomacji politycznej, ale frontem energetycznym Rosji. Jego znaczenie może być większe, niż zwykłych środków prowadzenia wojny. Na rysunku są także miecz-szabla (typu jatagan) i zabytkowa armata gładkolufowa z kulami, jednak pełnią one tylko funkcję dodatku do gazociągu, a nie na odwrót. Przedstawione na rysunku przestarzałe rodzaje broni konwencjonalnej jeszcze raz podkreślają aktualność nowych technologii w osiąganiu celów o charakterze politycznym, gospodarczym czy terytorialnym.

12 marca 2019 r. Parlament Europejski uchwalił rezolucję ws. stosunków politycznych między UE a Rosją. W pkt. 29 podkreśla się, że gazociąg Nord Stream 2 zwiększa zależność państw UE od dostaw gazu z Rosji, więc zagraża rynkowi wewnętrznemu UE i nie jest zgodny ani z polityką energetyczną UE, ani z jej interesami strategicznymi, w związku z czym należy ten projekt wstrzymać. Europosłowie wyrazili ubolewanie z powodu tego, że Rosja wykorzystuje własne zasoby energetyczne jako narzędzie wpływu politycznego i presji na konsumentów³⁷.

Pozytywnym jest to, że w dn. 15 kwietnia 2019 r. Rada UE przeprowadziła nowelizację dyrektywy gazowej, po której Nord Stream 2 także będzie podlegał prawu unijnemu (za dyrektywą w nowym kształcie głosowało 27 państw-członków UE, wstrzymała się od głosu Bułgaria). Zgodnie z uchwalonymi zmianami, gazociągi łącznikowe, wiodące do UE spoza

³⁷ *European Parliament resolution of 12 March 2019 on the state of EU-Russia political relations (2018/2158(INI))*, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0157_EN.html.

państw trzech obowiązują te same zasady funkcjonowania, co rurociągi wewnątrz UE. Żeby zostać przekazanym do eksploatacji gazociąg Nord Stream 2 musi spełnić jeszcze bardziej rygorystyczne wymagania, niż te, który były stawiane w 2011 r. w przypadku Nord Stream 1. Wymagania te mają na celu zapewnienie właściwej konkurencji i ochrony praw konsumentów. Zgodnie z nowymi wymaganiami: dostawę gazu nie powinna dokonywać ta sama firma, która go wydobywa i sprzedaje (musi nastąpić rozdzielenie roli dostawcy gazu i operatora gazociągu, więc Gazprom musi powołać nowego operatora, który będzie od niego niezależny, co potwierdzi właściwy krajowy organ regulacyjny Niemiec <Federalna Agencja Sieci> i będzie kontrolować Komisja Europejska>); dostęp do gazociągu Nord Stream 2 w celu przesyłania gazu powinny mieć inne podmioty; konkurencyjne taryfy przesyłowe gazu będzie ustalał krajowy organ regulacyjny Niemiec; proces funkcjonowania gazociągu powinien być przejrzysty, szczególnie w zakresie bezpieczeństwa dostaw³⁸.

Tak więc funkcjonowanie gazociągu Nord Stream 2 w pierwotnej wersji projektu zostanie znacznie utrudnione i zbyt kosztowne. Przede wszystkim projekt nie spełnia wymagań unbundlingu, czyli rozdzielenia działalności dystrybucyjnej od przesyłowej, ponieważ bezpośrednio gazociąg i spółka Nord Stream 2, która musiała go obsługiwać należą do Gazpromu. Ze względu na to, że obecna umowa między Kijowem a Moskwą obowiązuje tylko do 31 grudnia 2019 r., nowelizacja dyrektywy gazowej przez UE ma dodatkowe znaczenie w kontekście rozmów między Ukrainą a Rosją w sprawie tranzytu gazu od 2020 r.

S. Elkin porównał proces uchwalenia nowelizacji dyrektywy gazowej przez UE z „wyciąganiem wtyczki” dla rosyjskiego monopolisty³⁹ (rys. 7). Na karykaturze poświęconej wspomnianym wyżej zmianom gazociąg Nord Stream 2 przedstawiony jest w postaci Wilka, znanego z radzieckiej animowanej kreskówki „Wilk i Zając”. Narysowane wydarzenia związane są

³⁸ ЕС остаточно вніс зміни до Газової директиви: що це означає для „Північного потоку-2», 15.04.2019, <https://p.dw.com/p/3Ghco>.

³⁹ S. Elkin, *Dyrektywa gazowa UE: „Nord Stream-2” będzie trudniej oddychać*, 15.04.2019, <https://p.dw.com/p/3GnQE>.

z fabułą pierwszego odcinka. Wilk, mający na sobie płetwy i maskę, płynie pod wodą. Jednak na końcówce fajki, wystającej nad wodę usiadł sobie ptak morski z flagą UE, uniemożliwiając w ten sposób wilkowi oddychanie. Traktując wykorzystanie postaci Wilka jako uosobienie gazociągu Nord Stream 2 można wyróżnić kilka ważnych elementów. Po pierwsze, wilk jest zwierzęciem drapieżnym. Z wilkiem związane są stereotypy, przejawiające się w mentalności wszystkich narodów europejskich. Postać wilka zwykle powiązuje się z symboliką wojny, gdyż jest on złym, niegodziwym, chciwym i chytrym łowcą, wrogiem człowieka, dlatego miałby sygnalizować czytelnikowi o niebezpieczeństwie i zagrożeniu Nord Stream 2.

Po drugie, więcej kontekstu oraz szczegółów i niuansów oddanych na karykaturze zrozumieją odbiorcy z państw postradzieckich, ponieważ animowana kreskówka, której pierwszy odcinek powstał w 1969 r., była kultowym filmem animowanym w ZSRR. W filmie Wilk, który jest postacią negatywną, grubowatą i niegrzeczną, nieustająco próbuje złapać i pożreć zająca. Jest on pomysłowy i przebiegły, jednak w wyniku swojej pechowości ciągle popada w tarapaty, z powodu czego wywołuje u widza współczucie i sympatie. Jego emploi – to uroczy i nawet charyzmatyczny łobuz. Próby Wilka dopaść Zająca zawsze kończą się niepowodzeniem. Wilk nie jest dalekowzroczny i zawsze liczy tylko na swoją siłę mięśni, którą stosuje byle jak⁴⁰.

Przedstawienie na rysunku państw UE w postaci ptaka wodnego (najprawdopodobniej kaczki czy mewy) nie jest przypadkowe i jednoznaczne. Po pierwsze, jego postać przewija się w filmie animowanym. Wilk próbuje złapać ptaka, jednak jemu się to nie udaje. Po drugie, postać ptaka wywołuje symboliczne konotacje z dobrocią, duchowością, życzliwością i twórczością. Symbolika związana również jest z białym kolorem, który kojarzy się ze światłem i niewinnością. Biały jest również kolorem zwierząt ofiarnych. Po trzecie, zwykle ptaki wodne stanowią obiekt polowania, więc widzimy tu wyraźne przeciwstawienie drapieżnik – ofiara. Jednak w kontekście uchwalenia nowelizacji dyrektywy gazowej UE konfronta-

⁴⁰ Д.А. Лытов, *Герои любимых мультфильмов*, „Журнал Научного социологического общества” 2006, № 1, с. 21–32.

cja między Rosją a państwami UE w sprawie gazociągu Nord Stream 2 kończy się zwycięstwem ostatnich.

Jednym z najważniejszych czynników w procesie realizacji projektu Nord Stream 2 jest pozycja Niemiec. Jak powiedziała kanclerz Niemiec A. Merkel na Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium, która odbywała się w dniach 15–17 lutego 2019 roku, Europa nie ma zamiaru rezygnować z zakupów amerykańskiego skroplonego gazu ziemnego. Zgodnie z przewidywanym wzrostem zużycia gazu w Europie i jego produkcji w USA Niemcy nadal będą inwestować w budowę własnych terminali. A. Merkel przypomniała wszystkim zebranych, że Niemcy opracowują własną strategię energetyczną w warunkach rezygnacji z użytkowania energii jądrowej (w 2011 r. rząd uchwalił decyzję o zakończeniu eksploatacji dziewięciu bloków energetycznych na ośmiu elektrowniach atomowych i całkowitej rezygnacji z produkcji energii jądrowej do końca 2029 r.), zmniejszenia zużycia węgla kamiennego i brunatnego, a więc mogą czuć się bezpiecznie dopiero po uzyskaniu wystarczającej ilości gazu ziemnego, bez względu na to, od kogo będą go kupowały⁴¹.

Kanclerz Niemiec zapewniła, że jej kraj będzie dokładał wszelkich starań, aby rosyjski gaz nadal był przesyłany przez Ukrainę. Jednak dla Niemiec gaz nie przestanie być gazem, jeżeli będzie przesyłany po dnie Bałtyku. Ona również dodała, że nikt nie chce całkowicie uzależnić się od Rosji, ale jeśli nawet w okresie zimnej wojny NRD i RFN dokonywały importu rosyjskiego gazu, to nie ma powodu, dla którego dzisiejsza sytuacja powinna być o wiele gorsza. Pani A. Merkel powiedziała, że partnerstwo niemiecko-rosyjskie w zakresie energetyki musi trwać⁴².

W maju 2019 r. kanclerz Niemiec wyraziła przekonanie, że budowy gazociągu z Rosji do UE już nie da się powstrzymać⁴³ (rys. 8). Na karykaturze autorstwa S. Elkina przez otwarte drzwi z narysowaną na nich

⁴¹ *Speech by Federal Chancellor Dr. Angela Merkel on 16 February 2019 at the 55th Munich Security Conference, 16.02.2019*, <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/speech-by-federal-chancellor-dr-angela-merkel-on-16-february-2019-at-the-55th-munich-security-conference-1582318>.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ S. Elkin, *Niepowstrzymany Nord Stream 2: co myśli Merkel, 16.05.2019*, <https://p.dw.com/p/3Ib5l>.

flagą Niemiec W. Putin wciąga na plecach rurę z napisem Nord Stream 2. Przy drzwiach stoi A. Merkel i rozkazuje mu „Wciągaj!” Co ciekawe, drzwi na karykaturze są zamykane, co wskazuje na to, że nie da się pozbyć kontaktów z Rosją oraz jej wpływu.

Należy jednak zaznaczyć, że nie wszyscy politycy w Niemczech podzielają optymizm i pewność A. Merkel w odniesieniu do gazociągu Nord Stream. W lutym 2018 r. siedmiu posłów do Bundestagu i Parlamentu Europejskiego, przedstawiciele CDU i CSU, liberalnej FDP i Partii Zielonych opublikowali w gazecie „Frankfurter Allgemeine Zeitung” artykuł, w którym wezwali rząd do rezygnacji z Nord Stream 2. Zdaniem autorów artykułu realizacja danego projektu będzie prowadziła do politycznego rozłamu UE i stawiała pod znakiem zapytania jej solidarność z Polską, państwami nadbałtyckimi, Słowacją, Ukrainą, a także z Danią i Szwecją⁴⁴.

Przewodniczący konserwatywnej grupy poselskiej Europejskiej Partii Ludowej w Parlamencie Europejskim Manfred Weber też uważa, że kwestie związane z gazociągiem Nord Stream 2 należy uzgadniać z sąsiadami Niemiec, czyli z Danią, Polską, państwami nadbałtyckimi i Ukrainą. On dobrze rozumie, jak trudne jest dla niemieckiego rządu dokonanie wyboru między stabilnością dostaw energii i zapobieganiem zależności energetycznej od Rosji. Wraz z tym M. Weber podkreślił, że będzie działał w interesach całej Europy⁴⁵. „Ja nie mam żadnych wątpliwości, że Rosja dąży do destabilizacji jedności europejskiej. Zostało to już zrobione podczas brexitu i są na to dowody. Rosja ucieka się do stosowania wszystkich możliwych sposobów. Jest ona również odpowiedzialna za sytuację na Ukrainie. Rosja działa w sposób agresywny, dlatego Europa powinna być zjednoczona i wspólnie reagować na istniejące zagrożenie. W razie potrzeby Europa powinna być gotowa do wprowadzenia dodatkowych sankcji” – powiedział polityk⁴⁶.

⁴⁴ *Nord Stream 2 schadet Europa*, 19.02.2018, <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/die-nord-stream-2-gaspipeline-entzweit-die-eu-15457609.html>.

⁴⁵ *Кандидат в очільники Єврокомісії Вебер хоче розв'язати проблему Nord Stream 2 на рівні ЄС*, 26.04.2019, <https://p.dw.com/p/3HU5I>.

⁴⁶ Б. Цюпин, *Кандидат на очолення Єврокомісії хоче зупинити «Північний потік 2»*, 23.04.2019, <https://ukrainian.voanews.com/a/germany-weber-against-nord-stream/4887444.html>.

Genialne podsumowanie wszystkich argumentów za budowę przez Rosję Nord Steam 2 zrobił brytyjski tygodnik „The Economist”, dowodzi, że nowy gazociąg jest projektem wyłącznie geopolitycznym. „Jeżeli megaprojekt nie ma sensu komercyjnego – twierdzi wydanie – istnieją dwie możliwości. Albo jego sponsorzy są głupi, albo oni kierują się czymś innym. Ponieważ W. Putin nie jest głupcem, można założyć, że rosyjski gazociąg nie jest przedsięwzięciem biznesowym, więc głupcami są Europejczycy, a szczególnie Niemcy”. Rosji wystarczyłyby już istniejące sieci gazowe w przypadku zwiększenia efektywności energetycznej europejskich zakładów, obniżenia dynamiki produkcji przemysłowej i wzrostu liczby odnawialnych źródeł energii, dla zapewnienia dostaw gazu europejskim konsumentom. Nic dziwnego, że w takich warunkach Gazprom okazał się jedynym akcjonariuszem gazociągu Nord Stream 2. Prawdziwe cele projektu mają charakter polityczny. W wyniku realizacji projektu Rosja otrzyma infrastrukturę w regionie bałtyckim, co w przyszłości może służyć jako usprawiedliwienie zwiększenia rosyjskiej obecności wojskowej w tym regionie. Nord Stream 2 ułatwi Rosji zmniejszenie dostaw gazu na Ukrainę bez szkody dla interesów Niemiec; pozbawi Ukrainę jako kraj tranzytowy z opłat za przesył gazu. Tak więc, gaz do Niemiec z pominięciem Ukrainy i Polski jest dla Rosji argumentem kluczowym⁴⁷.

Gazociąg Nord Stream 2 może osłabić bezpieczeństwo Ukrainy, Polski i państw bałtyckich, podważyć strategię energetyczną UE, dać Rosji instrument szantażu Europy Zachodniej oraz instrument, który będzie siał niezgodę między sojusznikami poza NATO. Dla W. Putina zadanie takiego kłopotu za jedyne 11 mld dolarów (wartość budowy gazociągu) jest opłacalną inwestycją. Dla Europy jest to pułapka⁴⁸.

Należy również uwzględnić zagrożenia środowiskowe, związane z budową gazociągu Nord Stream 2. W przypadku klęski żywiołowej lub katastrofy antropogenicznej gazociąg może spowodować nieodwracalne szkody dla ekosystemu Morza Bałtyckiego.

⁴⁷ *Putin's pipeline. The Nord Stream 2 gas pipeline is a Russian trap*, 16.02.2019, <https://www.economist.com/leaders/2019/02/16/the-nord-stream-2-gas-pipeline-is-a-russian-trap>.

⁴⁸ Ibidem.

W ten sposób Nord Stream 2 stwarza szereg zagrożeń dla państw Europy. Pomaga on Rosji dezintegrować Unię Europejską, przeciwstawiając interesy państw Europy Zachodniej i Wschodniej, a także wnosząc rozłam w szeregi państw-członkowskich NATO, szczególnie między USA i Niemcami. Państwa UE zamieniają się w energetycznych zakładników Kremla, powstają ryzyka wciągnięcia europejskiej polityki w kontrolowaną przez Rosję przestrzeń Eurazji, spada poziom bezpieczeństwa ekologicznego, Rosja otrzymuje instrumenty szantażu gazowego oraz możliwość wywierania presji politycznej na wiodące państwa UE. Dla UE i Ukrainy wzrasta również poziom zagrożenia militarnego oraz ryzyko bezpośredniej interwencji wojskowej. Gotowość rosyjskiego Gazpromu do dokonywania inwestycji w nowy gazociąg, pomimo braku uzasadnienia ekonomicznego, jeszcze raz dowodzi, że projekt ma charakter polityczny i jest jednym z narzędzi wojny hybrydowej.

Analizowane karykatury polityczne umieszczone na portalach internetowych Radio Swoboda i Deutsche Welle podkreślają instrumentalny charakter gazociągu Nord Stream 2 jako narzędzia wpływu Rosji na państwa Europy oraz możliwość wykorzystania go jako broni hybrydowej. Bohaterami karykatur zwykle są Rosja, którą uosabia przeważnie W. Putin, UE jako ofiara polityki gazowej Kremla, kanclerz Niemiec A. Merkel, prezydent USA D. Trump. W karykaturach podkreślane jest ryzyko utraty przez Europę niezależności energetycznej i rezygnacji z polityki dywersyfikacji energetycznej. Gazociąg Nord Stream 2 przedstawiany jest także jako możliwość dla Moskwy przebić się przez żelazną kurtynę alienacji między nią a UE, do której doszło po aneksji Krymu i rosyjskiej agresji na wschodzie Ukrainy. Warto zauważyć, że w znalezionej karykatury wyraźnie związane są z kontekstem politycznym i bieżącą sytuacją.

Rys. 1. S. Elkin, *Putin w Atenach lub rosyjski gazotwórca*. 27.05.2016, <https://p.dw.com/p/1IvKQ>

Rys. 2. Karykatura Yewgeniyi Olijnyk, 01.02.2017, <https://ru.krymr.com/a/28273181.html>

Rys. 3. S. Elkin, *Gazprom – oswojony przez Putina potwor*, 16.02.2018, <https://p.dw.com/p/2soMx>

Rys. 4. Karykatura Oleksiy Kustovskiego, kwiecień 2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29173358.html>

Rys. 5. S. Elkin, *Zakładniczka North Stream*, 12.07.2018, <https://p.dw.com/p/31MIH>

Rys. 6. Karykatura Oleksiya Kustovskiego, Luty 2019, <https://www.radiosvoboda.org/a/29487428.html>

Rys. 7. S. Elkin, *Dyrektywa gazowa UE: „Nord Stream-2” będzie trudniej oddychać*. 15.04.2019, <https://p.dw.com/p/3GnQE>

Rys. 8. S. Elkin, *Niepowstrzymany Nord Stream 2: co myśli Merkel*, 16.05.2019, <https://p.dw.com/p/3Ib5>

Streszczenie

W artykule opisano cechy prezentacji problemów bezpieczeństwa spowodowanych przez gazociąg Nord Stream 2 we współczesnej karykaturze politycznej. Autor analizuje następujące problemy bezpieczeństwa przedstawione w karykaturach: gazociąg rozpada Unię Europejską; on przeciwstawia interesy państw Europy Zachodniej interesom krajów Europy Wschodniej; zmienia Niemcy w zakładnika energetycznego Kremla; powoduje zagrożenia dla środowiska; jest narzędziem hybrydowej wojny Rosji z państwami Europy i Ukrainą.

Wszystkie analizowane karykatury polityczne poświęcone są negatywnemu wpływowi Nord Stream 2 na kwestie bezpieczeństwa europejskiego. Rysownicy postrzegają nowy gazociąg jako narzędzie do wzmocnienia wpływów politycznych Rosji w krajach europejskich. Pokazują także groźbę utraty przez Niemcy niezależności energetycznej. Najczęstsze postacie z kreskówek to prezydent Rosji Władimir Putin i kanclerz Niemiec Angela Merkel. Karykatury wyraźnie związane są z kontekstem politycznym i obecną sytuacją.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, gazociąg, karykatura, Nord Stream 2

Summary

The article describes the features of representation of the security concerns problems caused by the North Stream 2 gas pipeline, in modern political cartoons. The author analyzes the following security challenges represented in cartoons: the pipeline disintegrates the European Union; opposes the interests of the countries of Western and Eastern Europe; makes Germany an energy hostage of the Kremlin; causes the environmental risks; is an instrument of Russia's hybrid war against Western countries and Ukraine.

All analyzed political cartoons focus on the negative influence of the Nord Stream 2 on European security issues. The cartoonists treat the new gas pipeline as an instrument of increasing Russia's political impact on European countries. They also demonstrate the threat of loss of energy independence by Germany. The most frequent personages of the cartoons are the President of Russia Vladimir Putin and German Chancellor Angela Merkel. The cartoons are clearly tied with the political context and current situation.

Keywords: cartoon, North Stream 2, gas pipeline, security